

Жінкам це дозволялося шляхом шлюбу, чоловікам - завдяки військовим відзнакам. Але й після переведення до вищої касті вони не піднімалися дуже високо у соціальній ієрархії.

Серед панівного етносоціального підрозділу виокремлюються голови сімейних підрозділів - кланів, жерці-маги, професійні воїни, правляча верхівка (сім'я чи рід), яка поєднує в собі світську, військову та сакральну влади. Влада вже була спадковою, принаймні у межах одного роду. У цьому суспільстві ремесла, що обслуговували знать, вже виділяються в окремі галузі. Професійне військо складалося з колісничих, сокироносців, списоносців, лучників, пращників. Воно будувалося за етнічними ознаками і має аналогії у військовій системі Стародавнього Сходу. Престижними видами праці переважно займалося панівне населення, непрестижними - нижні етносоціальні прошарки.

У будові цього етносоціального організму виявлена трьохчасність: центр та два субсоціальні підрозділи. Така будова держави добре відома у кочовиків Азії (хунну, сяньбі, уйгури та інші). У центрі містилася ставка правителя, головні святилища, ремісники, жерці тощо.

Подібна система реконструйована Ж. Дюмезілем для індоіранського суспільства. Аналогічні погляди мають Т. Гамкредізе та В. В. Іванов. Отже, катакомбне суспільство Північного Причорномор'я - це перше на території України переддержавне, а можливо, й ранньодержавне утворення, що датується початком II тис. до н.е. Воно відкриває низку ранніх держав у степовій частині України.

СЕМАНТИКА ОБРАЗУ ГРИФОНА В ІКОНОГРАФІЇ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ

Р. Семенцова (кафедра культурології та археології
НаУКМА)

Унікальний ансамбль світського живопису прикрашає стіни та склепіння Сходових веж Софійського собору в Києві. Склепіння веж відображають ідею неба, що підкреслюється крилатістю зображеного на них бестіарія. Значне місце в ньому посідають грифони - міфічні істоти, що поєднують у своїй природі риси

лева та орла. Збереглося шість зображень грифонів, які належать до різного іконографічного типу: крокуючий грифон, грифон, що кігтить дракона, грифон, що лежить, левоголовий грифон та два грифони у геральдичній композиції. Четверо з шести софійських грифонів згруповані з солярними знаками.

Ще у єгипетській міфології грифон вважався втіленням божества і поміщався у середину сонячного диску. Але у зв'язку з введенням загальнодержавних релігій грифон переходить до розряду служителів божества, зберігаючи при цьому прямий зв'язок із солярними культами.

У давньогрецькій та скіфській міфотворчості грифон стає супутником сонячних богів - Аполлона, Гойтосара.

Християнська іконографічна традиція визнала міфічного грифона, що сприяло розвиткові цього образу в мистецтві Візантії та Давньої Русі, наповнило його новим змістом. Наприклад, заміна білих птахів грифонами у дуже поширеній композиції вознесіння Олександра Македонського - царя-сонця, воїна-переможця, пов'язано не тільки із солярним підґрунтям образу грифона, а й з уславленням обожнюваної царської влади.

На Русі з іменем сонця була тісно пов'язана київська великокнязівська династія. Зокрема у "Слові о полку Ігоревім" київські князі прямо названі нащадками Даждьбога - сонячного божества стародавніх слов'ян. Усна народна традиція тісно пов'язує хрестителя Русі Володимира із солярною символікою сакральної верховної влади, називаючи його "Красним Сонечком". Князь Володимир був першим офіційним володарем "кесарського", тобто царського титулу, отриманого ним від візантійського імператора в результаті матримоніальної угоди з порфірородною принцесою. Саме грифон символізував у Візантії кесарський чин. Шлюб київського князя з принцесою Анною став можливим після вдалого походу русичів на Крим та оволодінням ними Херсонесом. Відтепер саме князеві-переможцю мав належати грифон - атрибут сонця і царя, особливо царя-сонця.

Численні зображення цих міфічних тварин на склепіннях веж Софії Київської, куди мали доступ тільки представники київської аристократії, тісно пов'язують образ грифона з великокнязівським середовищем, підтверджуючи наше припущення.